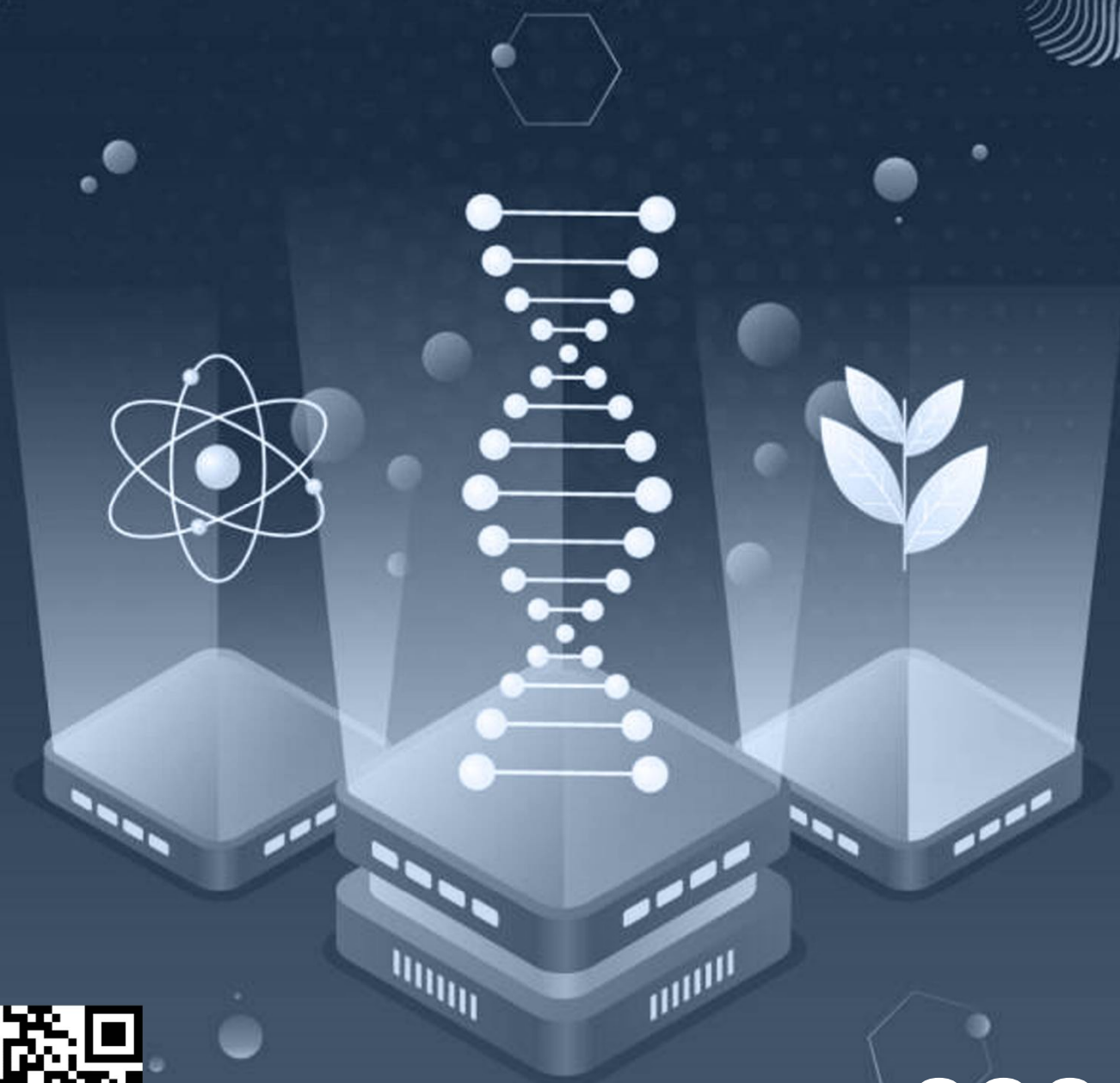

ISSN 2181-0000
Doi Journal 10.26739/2181-0000

JOURNAL OF MAMUN SCIENCE

VOLUME 2, ISSUE 2 **2024**

ISSN 2181-0000
Doi Journal 10.26739/2181-0000

«MA'MUN SCIENCE» JURNALI

2 JILD, 2 SON

ЖУРНАЛ «MAMUN SCIENCE»

TOM 2, HOMEP 2

JOURNAL OF «MAMUN SCIENCE»

VOLUME 2, ISSUE 2

TOSHKENT-2024

«MA'MUN SCIENCE» JURNALI

ЖУРНАЛ «МА'МUN SCIENCE» | JOURNAL OF «MAMUN SCIENCE»

№2 (2024) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-0000-2024-2>

Бош мухаррир: | Главный редактор:
Chief Editor:

Urazbayeva Dilbar Abdullayevna
Psixologiya fanlari doktori (DSc), professor
Ma'mun Universiteti NTM

Бош мухаррир ўринбосари: | Заместитель
главного редактора: | Deputy Chief Editor:

Xudoynazarov Egambergan Madrahimovich
Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),
dotsent Ma'mun Universiteti NTM

TAHRIRIY MASLAHAT KENGASHI | EDITORIAL BOARD | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

FILOLOGIYA FANLARI (INGLIZ TILI)

Axmedov Oybek Saporboyevich

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

O'rozboyev Abdulla Durdibayevich

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor
Ma'mun Universiteti NTM

Kalandarov Oybek Ruzimbayevich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Ma'mun Universiteti NTM

Yakubov Muzaffar Kamildjanovich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Ma'mun Universiteti NTM

Galiyeva Margarita Rafaelovna

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Nasrullayeva Nafisa Zafarovna

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor
Samarqand davlat chet tillari instituti

Cho'ponov Otanazar Otojonovich

Filologiya fanlari doktori (DSc)
Urganch davlat universiteti

Yakubova Matluba Tajibayevna

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Ma'mun Universiteti NTM

Samandarova Lola Sultanovna

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

FILOLOGIYA FANLARI (RUS TILI)

Cho'ponov Otanazar Otojonovich

Filologiya fanlari doktori (DSc)
Urganch davlat universiteti

Ruzmetov Surojbek Allaberganovich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Urganch davlat universiteti

FILOLOGIYA FANLARI (NEMIS)

Yakubova Matluba Tajibayevna

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Urganch davlat universiteti

FILOLOGIYA FANLARI (O'ZBEK TILI)

Matnazarov Javlanbek Kabulovich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Ma'mun Universiteti NTM

TARIX FANLARI

Anatoliy Sagdullayevich Sagdullayev

Tarix fanlari doktori, professor; akademik

O'zbekiston Respublikasi Fanlar
akademiyasining haqiqiy a'zosi

Ashirov Adhamjon Azimbayevich

Tarix fanlari doktori, professor,
O'zbekiston Respublikasi

Fanlar akademiyasi Tarix instituti.

Goncharov Yuriy Mixaylovich

Tarix fanlari doktori, professor

Altay davlat universiteti Rossiya

Shaydurov Vladimir Nikolayevich

Tarix fanlari doktori, dotsent
Leningrad davlat universiteti Rossiya

Abdullayev Utkir Ismoilovich

Tarix fanlari doktori (DSc),
dotsent Urganch davlat universiteti

Matkarimova Sadoqat Maqsudovna

Tarix fanlari doktori (DSc), dotsent
Ma'mun Universiteti NTM

Abdullayev Timur Pulatovich

Tarix fanlari nomzodi, dotsent
Ma'mun Universiteti NTM

Abdalov Umidbek Matniyazovich

Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),
Dotsent Ma'mun Universiteti NTM

Jumaniyozova Mamlakat Tojiyevna

Tarix fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Urganch davlat universiteti

Xo'jamuratov Umarjon Rustamovich

Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Urganch pedagogika instituti

PSIXOLOGIYA FANLARI

Shoumarov G'ayrat Baxromovich

Psixologiya fanlari doktori, professor; akademik
O'zbekiston Respublikasi

Fanlar akademiyasining haqiqiy a'zosi

Kryukova Tatyana Leonidovna

Psixologiya fanlari doktori, professor
Kostroma davlat universiteti Belorusiya

Karpinskiy Konstantin Viktorovich

Psixologiya fanlari doktori, professor
Grodno davlat universiteti Belorusiya

IQTISODIYOT FANLARI

Ruzmetov Baxtiyar

Iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ma'mun Universiteti NTM

Sherov Alisher Bakberganovich

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa
doktori (PhD), professor
Ma'mun Universiteti NTM

Voronsova Yuliya Vladimirovna

Iqtisodiyot fanlari nomzodi
Moskva davlat boshqaruvi universiteti

Jabborov Umarbek Rustambekovich

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Ma'mun Universiteti NTM

Cho'ponov San'at Otanazarovich

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Ma'mun Universiteti NTM

Niyazmetov Islambek Masharipovich

Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Ma'mun Universiteti NTM

PEDAGOGIKA VA FALSAFA FANLARI

Sardor Sharifzoda O'razboy Tabib o'gli

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa
doktori (PhD), dotsent
Ma'mun Universiteti NTM

Matnazarov Javlanbek Kabulovich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Ma'mun Universiteti NTM

Adilov Zafar Yunusovich

Falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Ma'mun Universiteti NTM

Slepko Yuriy Nikolayevich

Psixologiya fanlari doktori, professor
Yaroslav davlat pedagogika universiteti

Xazova Svetlana Abduraxmanovna

Psixologiya fanlari doktori, dotsent Kostroma
davlat universiteti Belorusiya

Kalandarova Madina Baxadirovna

Psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Ma'mun Universiteti NTM

Nurullayeva Baxtigul Bobojonovna

Psixologiya fanlari nomzodi, dotsent Ma'mun
Universiteti NTM

TIBBIYOT FANLARI

Yuldashev Baxrom Sobirjanevich

Tibbiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Ma'mun Universiteti NTM

Abdullayev Ravshanbek Babajonovich

Tibbiyot fanlari doktori, professor
Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Esamuratov Aybek Ibragimovich

Tibbiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Samandarova Barno Sul-tonovna

Biologiya fanlari nomzodi, dotsent
Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Tajiyeva Zebo Baxodirovna

Tibbiyot fanlari falsafa doktori (PhD)
Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Nazarova Maloxat Berdiboyevna

Tibbiyot fanlari falsafa doktori (PhD)
Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Xudaynazarova Salomat Ruzibaevna

Tibbiyot fanlari nomzodi, dotsent
Toshkent pediatriya tibbiyot instituti

ILMIY JURNAL TEXNIK KOTIBI

Sultanov Samandar Maxmud o'g'li

Arxeolog (tadqiqotchi pedagog)
Ma'mun Universiteti NTM

FILOLOGIYA

1. Ашимханова Светлана Ашимхановна, Абдуллаева Айнур Аскарровна РОЛЬ СРАВНЕНИЙ КАК ОБРАЗНОЕ СРЕДСТВО В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ПРОИЗВЕДЕНИИ.....	8
2. Murodov G‘ayrat Nekovich EPOS VA ROMAN: ADABIY-BADIY BOG‘LANISHLAR.....	13
3. Чупонов Отаназар Отажонович РУКОПИСНЫЕ КНИГИ КАК ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ ИСТОЧНИК.....	20
4. Худайбергенова Умида Комилджановна СОЦИОЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ЭРГОНОМОВ.....	26
5. Pardayeva Sojida Ahmatovna WHAT IS PRAGMALINGUISTICS IN LINGUISTICS?.....	34
6. Зеленина Тамара Ивановна, Тойкина Ольга Владимировна МНОГОЯЗЫЧИЕ И МЕХАНИЗМЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ РАЗНОСТРУКТУРНЫХ ЯЗЫКОВ.....	39
7. Tursunbaeva Gulruh Mukhametovna SELECTED FEATURES OF FILM TRANSLATION AS THE KEY ISSUE IN ACQUIRING ENGLISH AS A FOREIGN LANGUAGE.....	45
8. Gadoyeva Mavlyuda Ibragimovna INSON TANA A‘ZOLARI HAQIDAGI TOPISHMOQLARNING LINGVOPOETIK XUSUSIYATLARI.....	51
9. Маркин Владимир Васильевич, Маркина Полина Владимировна СОЦИОКУЛЬТУРНАЯ АДАПТАЦИЯ: СУЩНОСТЬ И ФУНКЦИИ.....	58
10. Ашимханова Светлана Ашимхановна, Абдуллаева Айнур Аскарровна РОЛЬ МЕТАФОР КАК ОБРАЗНОЕ СРЕДСТВО В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ПРОИЗВЕДЕНИИ.....	64
11. Абдиева Камола Аслидин кизи ОСНОВНЫЕ ЧЕРТЫ СОВРЕМЕННОГО ЭЛЕКТРОННОГО КОРПУСА.....	70

IQTISODIYOT

1. Xaydarov Ixom To‘xtayevich SUG‘URTA SOHASIGA OID TERMINLAR TAHLILI.....	76
2. Кипкеева Асият Магомедовна ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ НА РОСТ И РАЗВИТИЕ СТРАНЫ.....	81
3. Annazarova Barno Rustamovna RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA AHOLINI RO‘YHATGA OLISH JARAYONLARINI SAMARALI TASHKIL ETISH HOLATINING TAHLILI.....	86

PEDAGOGIKA – PSIXOLOGIYA

- 1. Ибраимов Холбой Ибрагимович**
ЗАМОНАВИЙ ЖАМИЯТДА ИНКЛЮЗИВ ТАЪЛИМ МУАММОЛАРИ ВА
РИВОЖЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ.....92
- 2. Urazbaeva Dilbar Abdullaevna**
SUT BEZI SARATONI TASHXISLI BEMORLARDA KASALLIKKA MUNOSABAT TIPI
NAMOYON BO‘LISHINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.....97
- 3. Kalandarova Madina Bahadirovna**
PERINATAL PSIXOLOGIYADA PSIXODIAGNOSTIK METODIKALARNI QO‘LLASH....105
- 4. Хазова Светлана Абдурахмановна, Рукавишниковна Дина Рафаиловна**
СВЯЗЬ ОТНОШЕНИЯ К БОЛЕЗНИ И ЭМОЦИОНАЛЬНОГО СОСТОЯНИЯ
ЖЕНЩИН, ПЕРЕНЕСШИХ ХИРУРГИЧЕСКОЕ ВМЕШАТЕЛЬСТВО ПО ПОВОДУ
РАКА МОЛОЧНОЙ ЖЕЛЕЗЫ.....111
- 5. Jumaniyazova Imira Kamiljanovna**
INSULT KASALLIGINING TIBBIY - PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARINING NAZARIY
VA AMALIY TAHLILI.....117
- 6. Sadikova Umida Botirovna**
QANDLI DIABET KASALLIGI TASHXISI QO‘YILGAN BEMORLARNING
PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI.....123
- 7. Парфёнова Татьяна Вячеславовна**
ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ И ЗАКОНОМЕРНОСТИ ЛИЧНОСТНЫХ
ИЗМЕНЕНИЙ КОСВЕННЫХ СВИДЕТЕЛЕЙ ЭКСТРЕМАЛЬНОГО
МАКРОСОЦИАЛЬНОГО СОБЫТИЯ.....128
- 8. Kasimova Xulkar Atabayevna**
NOGIRONLIGI BO‘LGAN TALABALARNING KOPING STRATEGIYALARI
BO‘YICHA OLINGAN NATIJALARNING PSIXOLOGIK TAVSIFI.....132
- 9. Силина Елена Алексеевна, Крюкова Татьяна Леонидовна**
СОЦИАЛЬНЫЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЯ О НАСИЛИИ В ОТНОШЕНИЯХ ПАРТНЕРОВ.....138
- 10. Jumaniyozova Nasiba Ramatillayevna**
AUTIST BOLALAR BILAN ISHLOVCHI MUTAXASSISLARDA PSIXOLOGIK
STRESSNING NAMOYON BO‘LISHI.....144
- 11. Nurullayeva Baxtigul Bobojonovna, Fozilova Sabohat Nodir qizi**
PEDAGOGLARDA KASBIY ZO‘RIQISHNI NAMOYON BO‘LISHI VA UNI
KORREKSIYASI.....149
- 12. Qurbonova Shaxloxon Bahodirovna**
GENDER IJTIMOIYLASHUV TUSHUNCHASI VA DIFFERENSIAL FARQLARNING
O‘ZIGA XOSLIGI.....155

TIBBIYOT

- 1. Abdullayev Ravshanbek Babajonovich, Bakhtiyarova Aziza Maqsudbekovna**
CLINICAL CHARACTERISTICS OF PEPTIC ULCER DISEASE IN ELDERLY RESIDENTS
OF THE KHOREZM REGION.....161
- 2. Назарова Малохат Бердибаевна, Адилбеква Дилором Бахтиёровна**
ВЛИЯНИЕ ХРОНИЧЕСКОГО ТОКСИЧЕСКОГО ГЕПАТИТА МАТЕРИ НА СОСТОЯНИЕ
ПЕЧЕНИ ПОТОМСТВА.....166

TARIX

- 1. Mustafa Demirci**
THE GREAT SCHOLAR OF THE MAMUNIDS PALACE: ‘ABU SAHL ISĀ B. YAḤYĀ AL
MASĪNĪ, THE TEACHER OF IBN SĪNA AND BĪRUNĪ, AND HIS UNDISCOVERED
SCIENTIFIC HERITAGE.....172
- 2. Нодира Кадамовна Нуруллаева**
ГОСУДАРСТВО МАЪМУНИДОВ: МЕЖНАЦИОНАЛЬНЫЕ ОТНОШЕНИЯ И
РЕЛИГИОЗНАЯ ТОЛЕРАНТНОСТЬ.....184
- 3. Лухманова Зарина Талибовна**
ЭФФЕКТИВНОСТЬ МОЛОДЕЖНОЙ ПОЛИТИКИ: МЕТОДИКА РАСЧЕТА.....191
- 4. Ashirov Adhamjon Azimbayevich, Karimov Umrbek Davronbekovch**
O‘ZBEK XALQINING EKIN-TIKINCHILIK MAROSIMLARIDA DINIY VA MILLIY
QADRIYATLAR SIMBIOZI.....209
- 5. Matkarimova Sadokat Maksudovna**
XX ASR OXIRI – XXI ASR BOSHLARIDA TAOMLANISH MADANIYATI
TARAQQIYOTIDAGI O‘ZGARISHLAR.....215
- 6. Masharipova Gularam Kamilovna**
ABU RAYHON BERUNIY VA ABU ALI IBN SINO ASARLARINING XORIJDIFI
NUSXALARI HAQIDA.....220
- 7. Ғайбулла Бобоёрв Боллиевич, Шоҳрухмирзо Исмоилов Закиржон ўғли**
АБУ РАЙХОН БЕРУНИЙНИНГ “ОСОР УЛ-БОҚИЙА” АСАРИДАГИ ЎЎУЗ ТУРКЛАРИ
БОШҚАРУВЧИЛАРИНИНГ УНВОНИ “ХОНУВТА”МИ ЁКИ “ЖАБҒУЙА”?.....231
- 8. Abdalov Umidbek Matniyazovich, Pulatov Muhridin**
XORAZMSHOHLAR DAVLATIDAGI IJTIMOY-IQTISODIY MUNOSABATLARGA OID
BA’ZI MASALALAR.....236
- 9. Egamberdieva Nigora Azadovna**
O‘ZBEKISTONDA DAVLATCHILIK SHAKLLANISHINING OMILLARI VA TARIXIY
ILDIZLARI.....242
- 10. Davlatova Saodat Tilovberdiyevna, Matkarimova Nazokat Maksudovna**
МАЪМУНИЙ ХОРАЗМШОҲЛАР ДАВЛАТИНИНГ “ОЛТИН ДАВРИ”
ВА МАЪМУН АКАДЕМИЯСИ ОЛИМЛАРИНИНГ МУСИҚА ИЛМИ
СОҲАСИДАГИ ФАОЛИЯТИ.....249

Jumaniyazova Ilmira Kamiljanovna,
Ma'mun universiteti "Psixologiya va tibbiyot"
kafedrasi dotsenti, PhD. Xiva, O'zbekiston
E-mail.: temperament88@mail.ru

INSULT KASALLIGINING TIBBIY - PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARINING NAZARIY VA AMALIY TAHLILI

 <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.12515603>

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada insult kasalligi rivojlanishi bo'yicha statistik ma'lumotlar, serebrovaskulyar kasalliklarning vujudga kelishi, kechishi va kasallikdan davolanishda psixologik omillarning roli, XX asrning boshlaridan keyin mamlakatimiz, rus va xorijiy olimlarning tadqiqotlaridan ma'lumotlar keltirilib, O'YaSh insultlari bemorlaridan korreksion mashg'ulotlardan olingan natijalardan keyingi korreksion aloqadorlikni tahlil qilish natijalari, ya'ni garmonik, xavotirlanuvchan, ipoxondrik, apatik, nevrasteniya, obsessiv-fobiyali, senzitiv, egotsentrik, eyforik, anozognozlik, ergopatik, paranoyal tiplar o'zoro bo'yicha korrelyatsiya natijalari keltirilgan.

Kalit so'zlar: insult, neyropsixologiya, serebrovaskulyar kasalliklar, ruhiy salomatlik.

Jumaniyazova Ilmira Kamiljanovna,
PhD., Associate professor of "Psychology and medicine"
department of Mamun University, Khiva, Uzbekistan
E-mail.: temperament88@mail.ru

THEORETICAL AND PRACTICAL ANALYSIS OF MEDICAL-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF STROKE

ABSTRACT

In this article, statistical data on the development of stroke, the role of psychological factors in the development and progression of cerebrovascular diseases, and the treatment of the disease, data from the researches of our country, Russian and foreign scientists after the beginning of the 20th century, and correctional training from stroke patients of Rh are presented. After the results of the training, the results of the analysis, i.e. harmonic, anxious, hypochondriac, apathetic, neurasthenic, obsessive-phobic, sensitive, egocentric, euphoric, anosognosic, ergopathic, paranoid types are presented.

Keywords: stroke, neuropsychology, cerebrovascular diseases, mental health.

Джуманиязова Илмира Камилжановна,
PhD, доцент кафедры "Психологии и
медицины" Университета Мамуна, Хива, Узбекистан
E-mail.: temperament88@mail.ru

ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ И ПРАКТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ МЕДИКО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ ИНСУЛЬТА.

АННОТАЦИЯ

В статье представлены статистические данные о развитии инсульта, роли психологических факторов в развитии и прогрессировании цереброваскулярных заболеваний и лечении заболевания, данные исследований нашей страны, российских и зарубежных ученых после начала XX века. Представлены результаты пост тренировочного анализа больных с правополушарным инсультом: гармонического, тревожного, ипохондрического, апатического, неврастенического, обсессивно-фобического, сенситивного, эгоцентрического, эйфорического, анозогнозического, эргопатического, параноидного типов.

Ключевые слова: инсульт, нейропсихология, цереброваскулярные заболевания, психическое здоровье.

KIRISH VA DOLZARBLIGI.

Asab tizimi kasalliklari orasida ko'p o'limga sabab bo'lishi yoki mehnat qobiliyatining turg'un buzilishlariga olib kelishi bilan qon-tomir patologiyasi oldingi o'rinlarni egallaydi. Rivojlangan mamlakatlarda bosh miya qon-tomirli kasalliklardan o'lim ko'rsatkichi yurak va o'sma kasalliklaridan keyin 3 o'rinda turadi. Insult o'tkazgan bemorlarning 25% birinchi sutkada, 40% 2-3 haftada, yashab qolganlarning 50% 4-5 yilda hayotdan ko'z yumadi [8; 115-b]. Bizga ma'lumki, odatda kasalliklarni davolagandan ko'ra uning oldini olish orqali bemorga ko'plab tibbiy-psixologik yordam ko'rsatgan afzaldir.

Insultning xavfli omillari ruhiy salomatlikka ham ta'sir qiladi. Ba'zi insult keltirib chiqaradigan omillarga giyohvand moddalar, spirtli ichimliklarga ruju qo'yish ham sabab bo'ladi.

Serebrovaskulyar kasalliklarning vujudga kelishi, kechishi va kasallikdan davolanishda psixologik omillarning roli muhimligi muammosi XX asrning boshlaridan keyin mamlakatimiz, rus va xorijiy olimlarning tadqiqotlarida o'z aksini topganligini adabiyotlar tahlilidan ko'rishimiz mumkin.

Ma'lumotlarga ko'ra insult bilan kasallangan bemorlarning psixologik xususiyatlarini o'rganishda ular quyidagi xususiyatlar bilan ajralib turadi: surunkali psixologik jarohatli ta'sirlar, «ichki shaxsiy» ehtiyojlar qondirilmassligi, shaxsiy javob mexanizmlarining kuchli emasligi, emotsional ta'sirchanlikning balandligi, hissiy jihatdan doimiy ravishda vaziyatlarni salbiy tomonlariga e'tibor qaratishga moyilligi, nutq va motorik faollik darajasining pasayishi, boshqa maqsadlar hamda faoliyat dasturlariga o'tish qobiliyati, o'z harakatlarining natijasini yomon baholashi, xulq-atvorida ko'rinishlarni yashirish, affekt, passivlik, «kasallikka chalinish»ga nisbatan moyillik. Shuningdek surunkali emotsional stressning yuqori darajasi ham kasallikni rivojlanishiga sabab bo'ladi.

Insult bemorlarda psixik kasalliklarning o'ziga xos xususiyatlari, kasallik asoratlari, kasallik davomiyligi, qo'shimcha kasalliklari o'z navbatida shikastlanish markazining turli xil lokalizatsiyasi bilan bog'liqdir.

O'ng yarim shardagi buzilishlar sekinroq va kamroq darajada tuzaladi va ko'pincha paydo bo'lgan nuqson «ongsizlik»dir, bemor kasallik holatining past baholanishi reabilitatsiya jarayoni samaradorligini pasaytiradi. Impulsiv xatti-harakatlar, o'z imkoniyatlarini ortiqcha baholash asosida tavsiflanadi. O'ng yarim sharda lokalizatsiya o'chog'ida shikastlanishlar bo'lgan bemorlarda ko'proq darajada hissiyotlarni sub'ektiv baholashida buzilishlar mavjud bo'ladi. Bunday bemorlar reabilitatsiya jarayonida passiv ishtirok qiladilar.

Miyaning chap tomonlama lokalizatsiyasi o'chog'i shikastlangan bemorlarda afaziya mavjudligiga qaramay, o'ng ekstremitalarda harakatlanish ancha tezroq va katta hajmda tiklanadi, chunki bu holda, o'z nuqsonini anglash va uni bartaraf etishga qaratilgan, reabilitatsiya uchun zarur bo'lgan darajada ko'proq saqlanib qoladi. Shuningdek, afaziya va anozognoziya odamning kasallikka bo'lgan munosabatini yashirishi mumkin.

METODLAR VA O'RGANILISH DARAJASI.

Asosan mamlakatimizda insult kasalligi bo'yicha tibbiy-ijtimoiy jihatdan ahamiyatli bo'lgan tadqiqotlar olib borilgan.

O'zbekistonda insult bilan kasallanish va unda o'lim holatlari sabablari (M.M. Asadullaev, B.G'.G'afurov va b.q 2000,2005), effektiv davolash va reabilitasiya tashkil qilish usullari (E.M. Mirdjuraev va b.q 2002, 2006), kasallikning rivojlanishida hanuzgacha yetakchi xatarli omillardan biri bo'lib qolayotgan arterial gipertoniyaning oldini olish choralarini (A.I. Xodjaev, R.D. Qurbonov 2000,2006) to'g'risida ko'plab tadqiqot ishlari olib borilgan.

I.A.Kilichev, Z.I.Adambaev (2001), M.M. Asadullaev, Z.B. Ajieva (2005)lar O'zbekistonning ekologik nochor hududlarida insultga olib keluvchi xatarli omillarni o'rganish va ularni serebrovaskulyar kasalliklar rivojlanishidagi o'rniga oid bir qator ilmiy izlanishlar olib borganlar [1].

Xususan, I.A.Kilichev va b.q (1998, 2005), M.M. Asadullaev va b.q (2001) B.G'.G'afurov va b.q (2001), A.I.Hodjaev va b.q (2004) tadqiqot ishlarida insultga olib keluvchi ekologik omillar, metoomillar, noto'g'ri turmush tarzi (chekish, ichish, gipodinamiya), ovqatlanish rasioniga, arterial gipertoniya rioya qilish bo'yicha ma'lumotlar aks etgan [5].

A.Xodjaev, R.Qurbonov (2002) o'zlarining uzoq muddatli tadqiqotlari va xorijiy mualliflarning tajribasiga asoslanib, serebrovaskulyar kasalliklar, shu jumladan insultni oldini olish uchun arterial gipertenziyaning davolash katta ahamiyatga egaligini ta'kidlaydi. Ularning fikriga ko'ra, insult kursi nafaqat davom yetayotgan qon-tomir metabolik terapiyaga, balki asosan arterial gipertenziya va boshqa yurak qon-tomir asoratlarini to'g'ri tuzatishga bog'liqligini asoslaydi [10].

Z.R.Ibodullaev «Miya insultlarida katta yarim sharlar funksional asimmetriya va neyropsixologik sindromlar, ularni tuzatish usullari» mavzusidagi ilmiy tadqiqot ishida bosh miya yarim sharlari ishemik insultning o'tkir va tiklanish davrlarining neyropsixologik sindromlari katta yarim sharning miya asimmetriyasi profiliga va ularning chap va o'ng yarim sharning ishemik insultning diagnostik belgilarining nevrologik determinantlari dinamikasi bilan aloqasini o'rgangan holda, insultning turli lateralizatsiyasi bo'lgan ikki tomonlama bemorlarda nutq buzilishi va optofazoviy gnozning shakllanish sabablari tahlili asosida, emotsional-shaxsiy sohada buzilishlarning chap va o'ng yarim sharda neyropsixologik kasalliklar bilan o'zaro bog'liqligi aniqlagan. Shuningdek birinchilarda bo'lib ambidekstrlarda insult kechishini o'rgangan [3]. Olimning bu fikri o'z davrida mashhur rus va amerikalik neyropsixologlari Ye.D.Xomskaya, I.M.Tonkonogiyalarda juda katta qiziqish uyg'otgan.

Mamlakatimiz olimlaridan tibbiyot sohasida Z.R.Ibodullaev «Tibbiy psixologiya» darsligida insult o'tkazgan bemorlarning psixologik holatlarini va ularni davolashda tibbiy-psixologik yordamning ahamiyati xususidagi ma'lumotlarni keltirgan [3], [4].

Z.R.Ibodullaev O'zbekistonda birinchi bo'lib tibbiyot psixologiyasi va psixoterapiya sohasi rivojlanishiga poydevor hisoblangan «Tibbiyot psixologiyasi» fanini o'qitishni Yevropa davlatlari o'quv dasturlariga moslashtirib tuzgan, shuningdek, mazkur fan dasturini ishlab chiqishda asosiy urg'uni u «Psixosomatik tibbiyot»ga qaratgan hamda Respublikada birinchi bo'lib tibbiyotda «Freyd nazariyasi va psixoanaliz» ta'limoti o'qitilishiga asos slogan [2].

Shuningdek, Z.R.Ibodullaev insult kasalligida bemorlar neyropsixologik xususiyatlari bo'yicha tibbiy olimlar orasida birinchilardan bo'lib ilmiy tadqiqot ishlarini olib borganlar. Tadqiqot ishida insult bosh miyaning chap yarim sharida (ChYaSh) rivojlansa, tananing o'ng tomonidagi gemiparez va gemianesteziya afaziyalar bilan birgalikda namoyon bo'lishini, o'ng yarim sharda (O'YaSh) kuzatilgan insultda esa tananing chap tomonida gemiparez va gemianesteziyalarni yuzaga kelishini, nutq buzilishi o'naqaylarda ChYaSh, chapaqaylarda O'YaSh, ambidekstrlarda esa ikkala yarim shar zararlanganda ham kuzatilishini hamda nutq buzilishi o'naqaylarga qaraganda ularda tezroq tiklanishini ilmiy isbotlagan [3].

S.S.Po'latov «Keksa va qari yoshdagi bemorlarda gemorragik insult» (2007) mavzusidagi tadqiqot ishida keksa va qari yoshdagi bemorlarning gemorragik insult kechishining patogenetik va klinik xususiyatlari, hamda davolash choralarini o'ziga xos tomonalarini o'rgangan [7].

S.R.Kuranbaeva «Vertebroazillar ishemik insultning klinik, neyofiziologik va immunologik ko'rsatkichlari» (2009) mavzusidagi tadqiqotida mikrosirkulyator tizim, elektrolit

disbalansini va interleykinlar miqdorining ta'sirini o'rganish va aniqlangan o'zgarishlarni tiklashga qaratilgan tavsiyalarni ishlab chiqqan [6].

I.K.Rustamova «Ishemik miya insultida emotsional va vegetativ buzilishlarning tiklanish davriga ta'siri va davolashda differensial yondashuvlar» (2008) mavzusidagi tadqiqot ishida xavotirli-depressiv affektiv kasalliklarni o'rganish asosida emotsional soha holatining tahlili asosida, insult o'tkazgan bemorlarda vegetativ asab tizimining funksional holatini o'rgangan. Shuningdek, miya va miya gemodinamikasining bioelektrik faolligi holatini tahlil qilish orqali insultdan keyingi miyaning funksional holatini o'rganish asosida, psixovegetativ buzilishlar sabablarini ko'rsatib bergan [9].

D.T.Xodjjeva «Insultdan keyingi demensiyaning klinik-neyrofiziologi va neyroimmunologik o'ziga xosligi va davolashni optimallashtirish masalalari» mavzusidagi tadqiqot ishida insultdan keyingi demensiyaning klinik, neyrofiziologik, neuroimmunologik o'ziga xosligini va davolash usullarini aniqlagan holda demensiya oldi buzilishlari, uning rivojlanishi va demensiya o'tishini nazorat qilishga imkon beruvchi, faoliyatidagi cheklanishlar va nevrologik yetishmovchilik mavjudligi fonida insultdan keyingi erta tiklanish davrida 60% bemorlarda kognitiv buzilishlar, demensiya oldi buzilishlari 35,5%, demensiya holati 25,1% bemorlarda kuzatilib, neyropsixologik, neyrovizualizatsion va immunologik ko'rsatkichlar orasidagi korrelyatsion aloqadorlikni aniqlagan [11].

Shuningdek, psixolog olimlardan mamlakatimizda birinchilardan bo'lib V.Karimova salomatlik psixologiyasi, B.Qodirov psixofiziologiya masalalari, G'.Shoumarov psixik rivojlanishi pasaygan shaxslarning ijtimoiy-psixologik muammolari, Z.Nishonova salomatlikni tiklashda psixogigienaning ahamiyatini, Sh.Barotov psixologik xizmatni joriy qilishning mazmun mohiyatini va ilmiy-amaliy asoslarini tadqiq qilganlar. Kasalliklarda inson psixologiyasining ahamiyati, bemorlarning kasallikdan keyingi ruhiy holatlari, xavotirlik darajalari, kasalligiga munosabat, sog'liqni saqlash tizimida psixologik xizmatni tashkil qilish to'g'risida D.Ilxamova, D.Urazbaeva, Yu.Narmetova, S.Qaraxanovalar ilmiy izlanishlar olib borgan.

Insult bilan og'rikan bemorlarning psixologik, kognitiv, xulq-atvor, jismoniy holatlari, sezgi funksiyalarini tiklash, ijtimoiy muhitga moslashuvi va hayotiy sifat darajalarini yaxshilash uchun nafaqat noqulay omillarning soni, nuqsonning og'irligi va buzilishlari, balki ko'proq darajada emotsional-irodali xususiyatlar ahamiyatga ega: spontanlik, psixik faollikning pasayishi, motivatsiyaning sustlashishi, o'z «men» obrazini past baholashi, kasallik ichki tasviri va boshqalar.

Insult kasalligining kuchli asoratlaridan biri kognitiv buzilishdir. Ko'pgina xalqaro tadqiqotlarga ko'ra, 20-30% bemorlarda ishemik insultga uchragan bemorlarda bir necha oy davomida demensiya rivojlanadi. Shuning uchun ham insult o'tkazgan bemorlarning hayot sifati sezilarli darajada pasaydi. Bemorlardagi bu holat uning bilish jarayonlariga ta'sir qilishi natijasida kundalik faoliyatidagi vazifalarni bajarish ko'nikma, malakalarini pasaytiradi yoki butunligicha yo'qotadi.

E.A.Petrovaning «Insult o'tkazgan bemorlarda affektiv kasalliklar» (2012) mavzusidagi tadqiqot ishida insult bilan og'rikan bemorlarda kasallikdan keyingi affektiv buzilishlar, ularning darajalari va ta'siri, bemorlarda turli hil affektiv kasalliklar klinik tipologiyasi, rivojlanishi asosiy xavf omillari, insultdan keyingi psixik muammolarning paydo bo'lishi miya shikastlanishi hajmiga, lokalizatsiyasiga va lateralizatsiyasiga bog'liqligi o'rganilgan [66]. Ilmiy tadqiqot ishi shuni ko'rsatadiki, insult bilan og'rikan bemorlarda affektiv kasalliklar rivojlanishining yuqori chastotasi (71%gacha), har xil turdagi depressiya va fobiya, apatiya va xavotirlanish kabi yondash kasalliklar bilan ifodalanadi.

TADQIQOT NATIJALARI.

Tadqiqot ishimizning psixokorreksion dasturimizga xohish irodasi, imkoniyatlari, salomatlik jihatdan mashg'ulotlarga qatnashish layoqati va davolovchi shifokorning ruxsatiga ko'ra erta tiklanish davridan 5 nafar, kech tiklanish davridan 11 nafar, insult qoldiq asoratlari davridan 12 nafar ishemik insult tashxisi qo'yilgan jami 28 ta bemor tanlab olindi. Shuningdek bemorlar o'ng va

chap yarim sharlari buzilishlari bo'yicha ajratilib, korreksion mashg'ulotlardan keyingi natijalar (Pirson r – mezoni, St'yudentning t – mezoni bo'yicha) tahlil qilindi.

O'YaSh insultlari bemorlaridan korreksion mashg'ulotlardan olingan natijalardan keyingi korreksion aloqadorlikni tahlil qilish natijalariga ko'ra (3.1-jadvalga qarang) bemorlarda vaziyatga nisbatan xavotir bilan garmonik tip o'rtasida ijobiy aloqadorlik qayd qilingan ($r=0,54$; $p\leq 0,05$). O'YaSh insultida davolanishga bo'lgan istakni oshishi, vaziyatga nisbatan xavotirni ahamiyatli darajada oshirgan ($r=0,48$; $p\leq 0,10$; $r=-0,46$; $p\leq 0,10$). Shaxsiy xavotir bilan ipoxondriya bilan to'g'ri, apatiya tipi bilan teskari ahamiyatlilikni namoyon qilgan.

1-jadval

O'ng miya yarim sharlari buzilishlari bemorlarda Shaxs so'rovnomasi bo'yicha korreksiyadan keyingi natijalar o'rtasidagi korrelyatsion aloqadorlik (n=12)

		Spilberger-Xanin so'rovnomasi		O'FK			Bek depressiya shkalasi	
		Reaktiv xavotir	Shaxsiy xavotir	O'z-o'zini his qilish	Faoliyat	Kayfiyat	Kognitiv fektiv	Somati-zatsiya
Bexterev institutining shaxs so'rovnomasi (BIShS)	Garmonik	0,54**	0,01	-0,36	-0,43	-0,48*	0,12	-0,04
	Xavotirlanuvchan	0,06	0,15	-0,33	-0,23	0,02	0,17	-0,57**
	Ipxondrik	0,01	0,48*	-0,24	0,05	-0,48*	0,62**	-0,10
	Apatik	-0,46*	0,20	0,24	-0,07	0,67***	0,02	-0,17
	Nevrasteniya	0,16	0,19	-0,08	-0,39	0,02	0,15	-0,76***
	Obsessiv-fobiyali	0,16	-0,005	0,02	0,15	0,09	-0,17	-0,18
	Senzitiv	0,19	-0,32	-0,57**	0,21	-0,30	-0,15	0,04
	Egotsentrik	0,02	0,06	0,76***	-0,02	0,31	-0,19	0,16
	Eyforik	-0,09	0,31	0,74***	-0,35	0,59**	0,06	-0,32
	Anozognozlik	0,05	0,02	-0,16	-0,22	0,06	0,29	-0,65**
	Ergopatik	-0,19	0,38	-0,16	-0,40	0,20	0,40	-0,60**
Paranoyyal	0,13	0,24	0,47*	-0,36	0,28	0,18	-0,34	

Izoh: * $p\leq 0,10$; ** $p\leq 0,05$; *** $p\leq 0,01$.

O'z-o'zini his qilish darajasi sensitiv tip o'rtasida manfiy ($r=-0,57$; $p\leq 0,05$), egotsentrik, eyforiya, paranoyal tiplar ($r=-0,76$; $p\leq 0,01$; $r=-0,74$; $p\leq 0,05$; $r=0,47$; $p\leq 0,10$) bilan esa musbat aloqadorlik aniqlandi. Bu turdagi bemorlarda emotsional holatlari fiziologik buzilishga bog'liqligi sababli, o'z-o'zini his qilishda noqulayliklar, o'z menini tasdiqlash, salomatligiga eyforik munosabatda bo'lish hollari saqlanib qolgan. Bemor emotsional holatini ifodalaydigan kayfiyat darajasi garmoniya, ipoxondriya tiplari o'rtasida teskari ($r=-0,48$; $p\leq 0,10$; $r=-0,48$; $p\leq 0,10$), apatik, eyforik tiplari bilan to'g'ri aloqadorlikni ko'rsatdi ($r=0,67$; $p\leq 0,01$; $r=0,59$; $p\leq 0,05$). O'YaSh insulti o'tkazgan bemorda kayfiyat beqaror o'zgaruvchan bo'ladi, shu bilan birga ularning o'ng yarim shar buzilishlari emotsional holatga bog'langanligi sababli, ularda eyforiya bilan apatiya birga o'z aksini ko'rsatadi. O'YaSh insultlarida A.Bek "Depressiyani aniqlash" metodikasi bo'yicha kognitiv affektiv shkalasi bo'yicha ipoxondriya to'g'ri ($r=0,62$; $p\leq 0,05$), somatizatsiya shkalasi ipoxondriya, nevrasteniya, anozognozlik, ergopatik tiplari bo'yicha teskari aloqadorlikni ko'rsatdi ($r=-0,57$; $p\leq 0,05$; $r=-0,65$; $p\leq 0,05$; $r=-0,60$; $p\leq 0,05$), shuningdek nevrasteniya shkalasi bilan ($r=-0,76$; $p\leq 0,05$). Bunga ko'ra, bemorlarda emotsional holatlarida o'z xolatiga to'g'ri munosabat shakllanmasa, shubha-gumon ortib boraveradi, ba'zi holatlarda bemorda o'z somatik holatlariga nisbatan asabiy holat kuchayib, ammo natijasi ijobiy hal qilinmagach o'ziga qulay anozognozlik, ergopatik holat bilan cheklanadi (3.2-jadvalga qarang).

Insult bilan og'rigan bemorlarning psixologik, kognitiv, xulq-atvor, jismoniy holatlari, sezgi funksiyalarini tiklash, ijtimoiy muhitga moslashuvi va hayotiy sifat darajalarini yaxshilash uchun nafaqat noqulay omillarning soni, nuqsonning og'irligi va buzilishlari, balki ko'proq darajada emotsional-irodali xususiyatlar ahamiyatga ega: spontanlik, psixik faollikning pasayishi, motivasiyaning sustlashishi, o'z "men" obrazini past baholashi, kasallik ichki tasviri va boshqalar.

XULOSALAR.

Shunday qilib, insult kasalligini tibbiy-psixologik nuqtai nazardan o'rganish bo'yicha to'plangan tajriba tahlilidan quyidagicha xulosalarni shakllantirish mumkin:

1. Insult o'tkazgan bemorlarda psixik faoliyatning buzulishini o'rganishda tadqiqotchilar hayot sifati o'zgarishiga nisbatan bo'lgan munosabat ortidan yuzaga keladigan emotsional holatlarni tadqiq etishga katta qiziqish bilan yondashadilar.

2. Insultning psixopatologik asoratlarini klinik va tibbiy-psixologik o'rganishda bemorlardagi ruhiy-emotsional o'zgarishlarni ikkilamchi kasalliklar rivojlanishini tushuntirishda o'ziga xos determinanta sifatida ko'rishga intilishni qayd etish mumkin.

3. O'zbekistonda insult psixopatologiyasini o'rganish va ushbu kasallikni davolashda tibbiy-psixologik yondashuvlarga asoslangan ilmiy yo'nalish shakllangan, ammo bu borada tibbiyot va psixologiya maktablarining integratsiyasini yanada rivojlantirishga ehtiyoj mavjud.

Iqtiboslar / References / Сноски

[1] Ажиева З.Б. Структуры и принципы догоспитальной медицинской помощи при мозговых инсультах // Журнал теоретической и клинической медицины. – Нукус. 2006 - №5. – С. 114-115.

[2] Ибодуллаев З.Р. Асаб касалликлари. – Т.: «Фан ва технология», 2013. - 839 б .

[3] Ибодуллаев З.Р. Межполушарная функциональная асимметрия и нейropsychологические синдромы при церебральных инсультах, пути их коррекции. Дисс. на соиск. уч. степени докт. мед наук. – Т. 2005. – 247 с.

[4] Ибодуллаев З.Р. Тиббиёт психология – Т.: 3-нашр 2019. - 495 б

[5] Киличев И.А. Клинико-диагностическое значение цитохимических показателей и фагоцитоза нейтрофильных лейкоцитов крови при хронических церебральных лептоменингитах в процессе комплексного лечения: автореферат дис. ... канд. мед. н.: – Т.: Ташкент Ташк. ин-т усоверш. врачей, 1988. – 16 с.

[6] Куранбаева С.Р. Вертебробазиллар ишемик инсультнинг клиник, нейрофизиологик ва иммунологик кўрсаткичлари: Тиббиёт фан. номзоди. ... дисс. – Т., 2009. – 122 с.

[7] Пўлатов С.С. Кекса ва қари ёшдаги беморларда геморагик инсульт: Дис... тиббиёт.фан.ном. –Т.: 2008. – 134 б.

[8] Рахимбаева Г.С. Неврологияда ҳамширалик иши. – Т.: 2013. – 115 б.

[9] Рустамова И. К. Ишемик мия инсультада эмоционал ва вегетатив бузилишларнинг тикланиш даврига таъсири ва даволашда дифференциал ёндашувлар: Дисс. тиббиёт. фан. ном. – Т.: 2009. – 138 б.

[10] Ходжаев А.И, Курбонов Р.Д. Профилактика и лечение цереброваскулярных осложнений у больных артериальной гипертензией // неврология. – 2002. – №4. – С.163-165.

[11] Ходжиева Д.Т. Инсультдан кейинги деменциянинг клиник-нейрофизиологи ва нейроиммунологик ўзига хослиги ва даволашни оптималлаштириш масаллари: Тиб. ф.б.фалсафа док. (PhD) дис. автореф . – Т.: 2019. – 203 б.

ISSN 2181-9696

Doi Journal 10.26739/2181-9696

«MA'MUN SCIENCE» JURNALI

2 JILD, 2 SON

ЖУРНАЛ «MAMUN SCIENCE»

TOM 2, HOMEP 2

JOURNAL OF «MAMUN SCIENCE»

VOLUME 2, ISSUE 2

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000